

УДК 001.18 "Дж.Свіфт"

БЛЕЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ,

кандидат філософських наук, доцент Донецького національного університету

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ДЖОНАТАНА СВІФТА (НА ПРИКЛАДІ "КАЗКИ БОЧКИ")

У статті автор аналізує твір "Казка бочки" Джонатана Свіфта, виділяючи соціально-філософські та протосоціологічні тези мислителя. При цьому проводиться думка про те, що сам Дж. Свіфт, безумовно, є не лише відомим літератором, а й оригінальним філософом доби Просвітництва, сатиричні твори якого містять висновки, цікаві для сучасних дослідників.

Ключові слова: Джонатан Свіфт; соціально-філософські погляди.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Викладання філософських дисциплін у сучасних вітчизняних вишах, безумно, передбачає постійне оновлення й удосконалення як методичних підходів, так і якості викладаного матеріалу. Це, насамперед, потрібно, щоб навчальні предмети, передбачені цим курсом - власне філософія, історія філософії, соціальна філософія, соціологія та інші не були з точки зору студента нудними й нецікавими.

Стан свідомості пересічної молодого людини-студента легко та позитивно сприймає педагогічне новаторство, пов'язане з діалоговою й навіть ігровою подачею матеріалу, апробацією позицій мислителів у сучасній, зокрема вітчизняній, соціальній реальності. Сукупно це спонукає молодого людину до самостійного мислення, "оживлює" філософські предмети, переконуючи студентів у їх необхідності.

Що стосується вітчизняної соціальної реальності, то сьогодні вона перебуває в надзвичайно цікавій для філософа стадії динамічних змін, посилення внутрішніх і зовнішніх загроз, формування національної само-свідомості, про що мислителі минулого писали багато цікавого.

Тема найдоцільніших модифікацій і трансформацій політики, економіки, варіантів ідеології, соціальної структури в нестабільних соціумах завжди цікавила філософів. Цей інтерес легко простежується навіть на глобальному рівні. Лао Цзи, Конфуцій, Платон, Сенека, Дезидерій, Томас Мор, Томазо Кампанелла, Джон Локк, Томас Гоббс, Вольтер, Григорій Сковорода, Огюст Конт, Роберт Кінг Мертон, Макс Вебер, Пітирим Сорокін - тільки перераховувати відомих мислителів, які рефлексували щодо соціальних тем, можна доволі тривалий час.

Нас у рамках роботи будуть цікавити соціально-філософські й соціально-політичні погляди Джонатана Свіфта.

Персона цього неординарного мислителя далеко не завжди навіть згадується при викладанні філософських дисциплін. Це, на наш погляд, є непорозумінням, породженим поверховим, неглибоким і вузьким ставленням до англо-ірландського філософа лише як до письменника-сатирика.

Мало хто пам'ятає, що Джонатан Свіфт (1667-1745), прямо називаючи себе філософом [1], творив у динамічних і доволі агресивних тогочасних соціальних умовах політичного переділу країн Європи, перебуваючи під впливом модерної просвітницької філософії, у ключі якої мислив і сам.

Ці обставини, які аналогічні сучасним українським, певне замовчування персони Джонатана Свіфта потужно обґрунтовують актуальність дослідження філософії цього мислителя, що і є метою нашої роботи.

Виклад основного матеріалу. Навіть побіжний і стислий аналіз біографії Дж. Свіфта свідчить про подібність його персоналії до видатних філософів Європи доби Ренесансу й Просвітництва, активна політична позиція яких є типовим явищем. Будь-який мислитель тих часів так чи інакше відзначався неконформізмом соціально-філософських та політичних поглядів. Певний цинічний підхід до моральності Н. Макіавеллі, умовне переосмислення принципів, якості і форм соціальних інститутів Т. Мором і Т. Кампанеллоу, сатира Е. Роттердамського та Ф. Рабле, іронія Вольтера та сатира мізантропічно налаштованого Дж. Свіфта - явища одного ряду й подібної спрямованості.

Епоха наступу неоднорідного й багато в чому внутрішньо суперечливого протестантизму, взаємна ідеологічна боротьба католицизму, англіканства й "реформованого" християнства, повалення й реанімація монархії, спроби відновлення католицизму, політична активність на цьому тлі обумовили пошук мислителями найоптимальніших принципів суспільних відносин, найконструктивніших форм соціальних структурних компонентів та їх системної взаємодії. Як правило, цей пошук проходив у критичній компарації існуючого ладу та варіантів "ідеального" стану, і тут Джонатан Свіфт також цілком належить до ряду авторів, які послуговувалися таким самим стилем викладу своїх поглядів.

Аналізуючи соціально-філософські твори класика, насамперед потрібно приділити увагу твору, не надто відомому широкому загалу "A Tale of a Tub" - "Казці бочки" (1696-1697 рр.) - сатиричному памфлетові, у якому Дж. Свіфт ґрунтовно й масштабно критикує сучасний йому соціум, заангажовану літературу та релігійне протистояння [1].

Автор статті цілком розуміє, що в указаному творі увага Дж. Свіфта часто була зосереджена на висміюванні середньовічних пережитків окремих ланок християнства, штучно створених протиріч у протестантизмі, англіканстві та католицизмі. Це зрозуміло й пояснюється історичною конкретикою того часу. Але разом із цим, твори аналізованого філософа містять багато цікавого про інші соціальні інститути - Політику, Право, Мораль, які нікуди не поділися й становлять фундаментальні підвалини сучасних суспільств, що додатково посилює актуальність нашого дослідження.

Ознайомлення з "Казкою" дозволяє сформулювати

напрочуд багато філософських тез, які цілком співзвучні, скажімо, для спостережуваного в далекій і близькій ретроспективі, а також сучасного істеблшменту, соціуму та геополітичної картини в цілому.

Так, доволі багато висловів класика стосуються принципів і методів політичних технологій.

Насамперед, Дж. Свіфт цілком правий, що методом невмілих політиків, які призводять суспільство до кризи є "...висування прожектів відволікання сил ... дослідників від розбору та обговорення делікатних питань", які стосуються слабких сторін державного управління. Вони (політики) у скрутний час схильні відволікати верстви суспільства, які почасти не відрізняються високою інтелектуальністю, якоюсь зрозумілою "забавкою" - ідеєю, що на деякий час буде запобігати накопиченню соціального невдоволення й нападу на "корабель" недолугих державців [2, с. 5] (*тут і далі творчий переклад фрагментів твору - автора статті*).

Для розвитку й пропаганди цієї ідеї (або ідей) державці на деякий час залучають шляхом наймання чи нагородження армію дешевих "розумників", "писак", які не мають совісті та громадянської відповідальності.

Автор твору образно говорить, що ці продажні "розумники" експлуатують методи лайки, критиканства, злобно "слинотечі", транслюють суспільний песимізм, гедоністичні мотиви тощо. "Слава й шана набуваються сатирою легше, ніж якими-небудь іншими витворами розуму".

Цікавим тут є також метод штучного збільшення політичного авторитету окремих осіб шляхом залучення діячів мистецтва, помітна частина яких схильна вислужуватися перед політичним істеблшментом. "Більше, на що здатен бідний поет, - це затвердити напам'ять перелік головних чеснот патрона і з найбільшою щедрістю наділяти ними свого героя".

Окремо й докладно говорячи про критиканство в розділі III "Казки", Дж. Свіфт розумів під ним екзальтований емоційний спосіб спонування читача або слухача до формулювання негативної оцінки критикованого об'єкта.

Виступаючи проти такого способу, філософ висловив думку, що, імовірно, чим більше суб'єкт наділений інтелектом та іншими чеснотами, тим більше наймитів-писак його намагаються дискредитувати - "істинних критиків впізнають за їх манерою кружляти навколо найблагородніших..., до яких вони відчувають потяг, як пацюк до старого сиру..." [1].

Цікавим для аналізу є також розділ X "Казки", у якому сатирик міркує над причинами популярності не надто якісної, зокрема, періодичної літератури, розрахованої на невибагливого читача.

Схильність широких мас населення читати її, Дж. Свіфт пояснює глупством, лінощами й відсутністю інших занять, а також цілим рядом причин. "Мені здається, ще не було достатньо досліджено, яким причиною і яким випадковостям публіка зобов'язана більшості чудових творів, які щогодинно випускаються у світ для її розваги. Дошовій погоді, нічній гульбі, нападів хандр, лікувальному режимові, нудному недільному дню, ... голові, яка одурманена партійними суперечками, надмірній спеці, кишковому закрепу... або ... презирству до науки... Не будь цих приводів... кількість авторів і друкованих творів скоротилася б настільки, що на них жаль було б дивитися".

Приділяючи увагу політичній агітації, філософ уже в XVII ст. виділяє цілком адекватні для сьогодення способи "виголошення розлогих промов". Спосіб "кафедра" передбачає ідеологічну опору політиків на так звані "тра-

диційні" цінності, спосіб "драбина" - поступове підвищення власного авторитету "шляхом політичних інтриг".

Найбільш цікавим, на нашу думку, є спосіб впливу на натовп, який Дж. Свіфт називає "мандрівний театр". Політик тут прагне впливати на емоційний стан мас народу, стимулюючи їхню увагу "підвищеним місцем" - при цьому найкраще буде, щоб маса слухачів стояла "з відкритими і спрямованими паралельно горизонту ртами.... густим натовпом". При цьому автор неодноразово натякає, що "мандрівний театр" політика найефективніше працює з найменш інтелектуальною частиною суспільства, для якої найбільш доцільно транслювати "слізливі почуття і ріденські думки", "маячно й блазнювання" і, звичайно, компліменти.

До того ж корисним для "мандрівного" політика з такого "театру" буде впровадження пишних ритуалів, наслідування мінливої моди конкретного соціуму на одяг, інші різноманітні атрибути зовнішності тощо. "...При теперішньому умонастрої людства йому значно потрібніші розваги, аніж настанови, бо найпоширенішими хворобами його є примхливість, байдужість та сонливість...", - пише Дж. Свіфт на початку розділу V.

Далі, у розділі XI, філософ виділяє інший доволі оригінальний спосіб впливу на суспільну опінію, який можна назвати "самобичування" і який часто експлуатують деякі політики, зокрема вітчизняні.

Цей спосіб по суті зводиться до публічного причинення собі страждань, визнання за собою ряду недоліків та експресивної ілюстрації власних переживань, публічне каяття тощо. Ось як Дж. Свіфт сатирично висміє цей спосіб: "...він звертався до перехожих з такими проханнями: Вельмишановний, зробіть мені ласку, дайте мені гарненько в зуби. Або: Вельмишановний, прошу Вас, удостойте мене копняка. - Добродійко, чи можу я попрохати Вас затопити мені у вухо..." Після цього "він повертається додому дуже задоволений..., немовби постраждав за суспільне благо".

Зауважимо, що "Казка бочки" яскравіше художніми відступами на теми, які не надто стосуються критики гілок християнської релігії, чому присвячена основна частина тексту. Але саме ці відступи дають нам чітко артикульоване бачення автора цікавих моментів ведення зовнішньої політики, яка практикується деякими сусідськими державами, на жаль, і сьогодні.

Так, у розділі IX "Відступ щодо походження, користі й успіхів безумства в людському суспільстві" Дж. Свіфт намагається виявити причини бажання державних правителів загарбати території інших країн. Він приходить до висновку, що наміри таких політиків, які спричиняють війни й загарбання, породжуються "найнижчими" потягами, пов'язаними або зі статевою нереалізованістю, або соматичними розладами чи захворюваннями (наприклад, пухлинами). Ці тілесні негаразди негативно впливають на розсудок і спонукають правителів до войовничості.

Цікаво процитувати тут сентенції філософа, які ілюструють наведені тези.

"Один могутній володар зібрав велику армію..., спорядив непереможний флот, ані словом не обмовився про свої наміри... Весь світ стурбувався: сусідні віценосці з трепетом очікували, у який бік вибухне гроза... думали, що він склав план вселенської монархії... У розпалі цих планів і приготувань один державний хірург, визначивши за симптомами природу хвороби, здійснив спробу її виликати: одним ударом... відкрив пухлину і випустив випаровування, після чого ніщо не заважало повному одужанню державця... Читач, напевно, згорас від цікавості, звідки взялися ці випаровування, які так

довго тримали світ у напруженому очікуванні? ... виявилось, що весь цей складний апарат керувався... жінкою, яка знаходилася в недосяжності... Усі заспокійливі засоби були безрезультатними; сім'я вирувало й палало, розгорілося, перетворилося на жовч, піднялося по спинному каналі й накинулося на мозок" [1].

Дж. Свіфт, згідно з власною доволі образною сатиричною манерою, пише, що "...важливе значення має місце, де саме збираються випаровування, й зовсім байдуже, звідки вони походять; ті самі випаровування, які при русі вгору завойовують держави, спускаючись до заднього проходу, призводять до чиряка". "Цей відстій випаровувань, який світ називає шаленістю, діє так сильно, що без його допомоги світ позбавився б ... насильницьких захоплень".

І взагалі, думку про те, що державці, які практикують захоплення чужих територій, - по суті хворі скажені безумці, філософ наполегливо й детально веде впродовж усього розділу IX "Казки бочки".

Зауважимо також, що аналіз тексту "Казки бочки", безумовно, свідчить про можливість ідентифікації Дж. Свіфта не тільки як оригінального і в'дливового соціального філософа, але і як протосоціолога, який близько підходить до принципів знеособленої суспільної взаємодії індивідів.

У розділі II аналізованого твору він пише: "...ми обов'язково дійдемо висновку, що ті сутності, які ми неточно називаємо *платтями*, насправді є ... розумними тваринами або людьми. Чи не зрозуміло, що вони живуть, рухаються, говорять і здійснюють всі інші відправлення людини? Хіба краса, розум, представницька зовнішність і хороші манери - не їхні невід'ємні властивості? Словом, ми лише й бачимо, що їх, і лише їх і чуємо". Так Дж. Свіфт доволі образно змальовує атрибути соціальних статусів і ролей, які є основою соціальної взаємодії, що цілком узгоджується із сучасними соціологічними теоріями й навіть експериментами [3].

Белецкий Виталий,

кандидат философских наук, доцент Донецкого национального университета

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ДЖОНАТАНА СВИФТА (НА ПРИМЕРЕ "СКАЗКИ БОЧКИ")

В статье автор анализирует произведение "Сказка бочки" Джонатана Свифта, выделяя социально-философские и протосоциологические тезисы мыслителя. При этом делается вывод, что сам Джонатан Свифт является не только литератором, но и оригинальным философом эпохи Просвещения, произведения которого включают позиции, интересные для современных исследователей.

Ключевые слова: Джонатан Свифт; социально-философские взгляды.

Biletskyi Vitalii,

PhD, Associate Professor, Donetsk National University

SOCIO-PHILOSOPHICAL VIEWS OF JONATHAN SWIFT (FOR EXAMPLE, "A TALE OF A TUB")

In this article the author analyzes the work of "A Tale of a Tub" by Jonathan Swift, emphasizing the socio-philosophical and protosociological abstracts of thinker. But it concludes that Jonathan Swift is not only a famous writer, but also an original philosopher of the Enlightenment ironic, which satirical works include items of interest to modern researchers and in many ways similar to modern realities.

The special interest, as for the author, represent Swift's views about how distracting people's attention from internal problems of the state; political agitation and its artificial amplification using the arts; causes of military conquest territory of other countries; depersonalized of social relations and the essence of social status of individuals.

The author concludes that the inclusion of Jonathan Swift's person in the course of teaching "Philosophy" and "History of Philosophy" in Ukrainian universities is necessary.

Keywords: Jonathan Swift; socio-philosophical and protosociological abstracts of thinker.

Висновки

Беручи до уваги те, що аналізований твір рясніє сатиричними апеляціями до історичної реальності, сучасної Свіфтові, і відносно молодий вік, у якому автор написав "Казку бочки", вважаємо, що його категоричний нонконформізм є цілком природним явищем. Філософ тоді перебував в активному розвитку свого стилю й становленні. Критика соціальних інститутів та економічних відносин, яка згодом транслюється ним же через "Пригоди Гуллівера", є значно м'якшою.

Підсумовуючи роботу з ознайомлення з твором "Казка бочки", переклад назви якого автор статті вважає не надто вдалим (пропонується для обговорення більш точний "Казка *ваганів*" або "Казка *ноче*"), ми можемо стверджувати, що Джонатан Свіфт дійсно може бути цікавим для сучасного дослідника, бо твори його містять актуальні й гостро оформлені критичні соціально-філософські, протосоціологічні тези, висновки з яких часто цілком справедливі й сьогодні. Аналіз цього та інших творів сатирика цілком є "на часі" і має бути продовжений зацікавленими дослідниками.

Крім цього, автор статті наполягає на пропозиції щодо включення персоналії Джонатана Свіфта до курсів "Історія філософії" та "Філософія", які передбачені у вишах України. При цьому викладання філософських дисциплін повинне не звужуватися та утискатися, як було дотепер, а розширюватися, щоб запобігати морально-інтелектуальному зубожінню нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свифт Дж. Сказка бочки [Електронний ресурс] / Дж. Свифт. - Режим доступу : http://royallib.ru/read/svift_dgonatan/skazka_bochki.html#143360.
2. Свифт Дж. Путешествия Гулливера. Сказка бочки / Дж. Свифт. - М. : Эксмо, 2007. - 592 с.
3. Зимбардо Ф. Социальное влияние / Ф. Зимбардо, М. Ляйппе. - СПб. : Питер, 2001. - 448 с.

REFERENCES

1. Jonathan Swift. «A Tale of a Tub», available at: http://royallib.ru/read/swift_dgonatan/skazka_bochki.html#143360 (rus).
2. Swift Jonathan (2007), Gulliver's Travels. A Tale of a Tub, Moscow, 592 p. (rus).
3. Zimbardo F., Lyayppe M. (2001), Social influence, St. Petersburg, 448 p. (rus).

© Білецький Віталій

Надійшла до редакції 12.05.2014

УДК 111+141.32

КАРІВЕЦЬ ІГОР,

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОНТОЛОГІЯ МАРТИНА ГАЙДЕГ҆РА: СПРАВЖНІСТЬ І ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ

У статті розглядається феномен справжності в контексті антропологічної кризи, яка полягає в повсякденних практиках як уміння жити за умов нецілісності. На основі аналізу фундаментальної онтології Мартіна Гайдег҆ра автор доходить висновку, що справжність - це складний онтологічний досвід тут-буття, у якому, завдяки голосу совісті як заклику до вчинку, інтегровані загострене відчуття власної смертності, провини й ситуації.

Ключові слова: антропологічна криза; провина; повсякденні практики; скінченність; справжність.

Постановка проблеми та її стан дослідження. Переглядаючи україномовні статті, у яких аналізується творчість М. Гайдег҆ра, можемо констатувати, що повсякденні практики, як і автентичність/справжність, не є предметом їх ҆рунтового розгляду. У статтях з'ясується ҆неза мислення філософа та впливи тих чи інших учених на формування фундаментальної онтології або аналізуються її окремі екзистенціали [2; 4-6]. Проте немає реконструкції загального розуміння М. Гайдег҆ром повсякдення як єдиної можливої реальності *Dasein*. Наприклад, А. Дахній розглядає не автентичність як таку, а феномен прийняття власної смертності людини як один із її чинників [7]. У монографії С. Шевченка «Автентичність людського буття у філософії екзистенціалізму» побіжно розглядається концепція автентичності М. Гайдег҆ра; при цьому залишається поза увагою феномен совісті, який є визначальним для справжності [13, с. 58-78]. У монографії О. М. Кочубейник також нічого не говориться про автентичність як комплексний феномен та повсякденні практики [див. 9].

На жаль, українське гайдег҆рознавство незначне за обсягом, а праці М. Гайдег҆ра все ще не доступні українським гуманітаріям. Єдина книга цього автора, перекладена українською, лише недавно побачила світ [3].

Кожна людина живе повсякденним життям. Ніхто не може уникнути повсякденного життя. Саме ця необхідність і масовість повсякденного життя робить актуальним наше звернення до фундаментальної онтології повсякдення М. Гайдег҆ра, до феномена справжності.

Що таке справжність? Як її розуміє М. Гайдег҆р? Якими є прояви справжнього і несправжнього *Dasein*? Відповідь на ці питання є **метою** нашої статті; при цьому ми спробуємо показати, що справжність не є статичною, не є чимось застиглим, а такою, що реалізується в практиках цілісного життя.

Виклад основного матеріалу. У ХХ ст. повсякдення стає одним із ключових понять гуманітарних наук (соціології, психології, культурології тощо) та філософії. Ми звернемося до творчості філософа М. Гайдег҆ра, який у праці «Буття і час» здійснив чи не перший ҆рунтовний аналіз повсякдення та повсякденних практик як уміння людей жити в умовах нецілісності [14].

Поняття практики відоме з часів Давньої Греції. Його аналізують Платон та Аристотель. Платон у діалозі «Хармідес» вважає, що практика - це сукупність дій, спрямованих на досягнення певного результату в певній сфері діяльності; але, щоб діяти, потрібно приймати саме такі рішення, які *необхідно* приймати. Ухвалення необхідних рішень можливе лише на основі розсудливості (гр. *phronesis*). Платон визначає розсудливість так: «...розсудливість - це здатність займатися своїм» [12]. Своїм - означає рідним, корінним, властивим собі (гр. *auto to auto*); своїм, тобто тим, що не можна відокремити від людини. Аристотель зазначає в «Топіці»: «Власне - це те, що хоча й не виражає сутності буття речі, але притаманне лише їй...» [1, с. 353]. Людина за допомогою розсудливості може дотримуватися того, що притаманне лише їй і реалізувати це унікальне в повсякденному житті. Реалізація власного й слідування за ним є справжністю. В Аристотеля практика «стосується формування людини за допомогою всієї сукупності дій, керованих чеснотою розсудливості» [8, с. 500]. Концепція «сродної праці» Г. Сковороди узгоджується із платонівською та аристотелівською концепціями «заняттям своїм».

Антропологічна криза - це криза повсякденного життя, коли люди втрачають здатність бути розсудливими і діяти на основі розсудливості: «Отже, у кого немає нічого спільного з розсудливістю й добросчесністю, хто постійно проводить час у бенкетах і в інших подібних розвагах, і в цьому полягає увесь його досвід, того, зрозуміло, відносить тільки донизу..., і ось на такому про-